

Kolika škoda, da nam ni postal naš Eike von Repgow, sestavljavec naše pravne knjige, kak prisednik ali n. pr. zapisnikar Janez Vidič (Jeanus Widitsch), »Schreiber des Gottshauses Landstrass«, ki je bil — soditi po slovenskih in iz slovenščine črpanih izrazih — slovenščine zmožen! Spomin zasluži že zaradi svoje narodne naklonjenosti, ki odseva iz sodne knjige. Samoniklo naše pravo se kaže v zapisnikih pred vsem na polju rodbinskega in dedinskega prava, dalje v kazenskem pravu, potem v organizaciji sodov in v njihovem pravnem postopanju. To pravo je še prosto rimskega duha in je različno od nemškega prava. Kostanjeviška sodna knjiga tvori važen dokument za zgodovino domačega prava. Obavlja popolnoma novo gradivo: slovensko pravo. Zato naj vzbudi pozornost vseh slovenskih pravnikov. Pripomnimo naj še, da ne more biti nikakega dvoma o tem, so se-li pravde vršile slovenski. Nemški so se zgol zapisavale, razpravljali pa so po slovensko. Pa je reskript Ferdinanda I. od 8. avgusta 1555 predpisaval, da se pri nobenem sodišču v Notranji Avstriji nihče ne sme pravdati v nobenem drugem jeziku ko v nemškem . . .

K vprašanju sodstva v naši novi državi.

Dr. Matej Pretner.

V pokrajinah, katere so se zjediniile ali se zjediniijo v našo jugoslovansko državo, niso sodstvene razmere povoljne. Tudi pri nas, ki smo bili pod Avstrijo, so se čule pogostoma upravičene pritožbe v tem oziru; na polju kazenskega sodstva se je čutil vpliv vladajočih krogov in na polju privatnega prava se je povsod kazala velika negotovost; skoro vsako dvomljivo juridično vprašanje je bilo od vrhovnega sodišča razsojeno v različnem zmislu. Med stvarmi, ki so tekom vojne največ trpele, pa je bila žalibog tudi naša justica.

Sodne razmere na Ogrskem, na Hrvatskem, v Bosni in Hrecegovini pa niso vživale itak še nikdar dobrega glasu in

tudi radi sodstva v Srbiji sem imel priložnost slišati hude pritobže; obče znano je, da so sodne razmere v pokrajinah, ki so bile pred malo leti še pod turško oblastjo, slabe, kar je naravno.

Če hočemo imeti stalen mir in red in sploh zdrav razvoj javnega življenja v državi, moramo ustvariti kolikor mogoče dobro sodstvo.

V tem pogledu se moremo veliko učiti od držav angleške narodnosti, posebno pa od Zjedinenih držav Severne Amerike; angleška narodnost, ki ima najboljše sodstvo, pripisuje največ temu dejstvu red in zdrav razvoj svojih držav in to po vsej pravici. Poglejmo si nekoliko to sodstvo!

V Zjedinenih državah Severne Amerike imajo v Washingtonu vrhovno zvezno sodišče, obstoječe iz 9 sodnikov, ki so imenovani dosmrtno od predsednika in potrjeni od senata Zjedinenih držav; na to sodišče so Amerikanci zelo ponosni.

To vrhovno zvezno sodišče ni samo zadnja inštanca v najvažnejših civilnih pravgah in posebno v vseh pravgah, v kateri je zvezna država ali katera posamezna država zveze stranka, temveč razsoja tudi kakor prva in zadnja o veljavnosti zakonov in jih interpretira veljavno za vso državo.

V Zjedinenih državah Severne Amerike so v veljavi 4 vrste zakonov: 1.) ustavni zakoni (konstitucija) zvezne države (The Federal Constitution), kojih določbe imajo prednost pred vsemi drugimi zakoniti določbami zvezne države in posameznih zjedinenih držav; 2.) navadni zakoni zvezne države in (Federal Statutes), kateri so pod pogojem, da so v soglasju s konstitucijo zvezne države, veljavni tudi proti ustavnim in drugim zakonom posameznih zjedinenih držav; 3.) ustavni zakoni (konstitucije) posameznih zjedinenih držav, katere stoje nad navadnimi zakoni teh držav in 4.) zakoni posameznih zjedinenih držav.

Naloga vrhovnega zveznega sodišča je, braniti ustavo proti posameznim zakonom in odstranjevati konflikte med zakoni; močnejši zakon mora veljati nad šibkejšim.

Na ta način so Amerikanci spravili razne zakone v soglasje, četudi stoje ti zakoni po besedilu včasih med seboj v nasprotju.

Prevelike važnosti je tudi jednotna interpretacija vseh zakonov in vladnih naredeb, katero izvršuje to sodišče.

V Avstriji je navadno vsak minister v svojem resortu interpretiral po svojem zakone. Ni bilo nobene stalnosti, nobenega zaupanja v tem oziru.

Predaleč bi šlo, ako bi hotel tu razpravljati o blagodejnem uplivu vrhovnega zveznega sodišča amerikanskega na javno življenje in razvoj zvezne države.

Zdi se mi pa tako sodišče tako važno in, ako je država decentralizirana, za jednotnost države tako neobhodno potrebno, da je želeti, da bi enako sodišče ustanovila tudi naša jugoslovenska država.

V Zedinjenih državah Severne Amerike, kjer vlada največja prostost in ljudska samovlada, je sodiščem stvarno podrejena državna uprava prvič s tem, da so sodišča pristojna presojati po rednem potu zakonitost upravnih odredob, ako kaka stranka s tožbo to zahteva; drugič s tem, da je dopustno tožiti na sodiščih vsakega uradnika razun predsednika republike in sodnikov, kolikor ti ne prekoračajo svoje pristojnosti, na povračilo škode, storjene z njegovo nezakonito uradno odredbo, ali z njegovim nezakonitim uradnim postopanjem; in tretjič s tem, da je izvzemši posebno določene stvari, navadno le po sodnem potu mogoče, na podlagi posebnega postopanja prisiliti v izpolnitev administrativnih odredob in določeb zoper tiste, ki jih prostovoljno ne izpolnjujejo.

V prvem oziru nadomestujejo redna sodišča upravno sodišče; le takrat, kadar je kaka naredba zoper zakoniti predpis, sme sodnik to naredbo razveljaviti kakor nezakonito. Ni dvoma, da je sodno postopanje v takih primerih ne samo upravičeno ampak za zakonitost uprave potrebno. Odkazimo torej tudi mi te stvari sodišču.

Tudi v drugem oziru, to je za odškodninske tožbe radi nezakonitega postopanja uradnikov, je sodno postopanje tako potrebno, da se nobena moderno urejena država ne more temu odtegniti. Saj se je tudi v Avstriji v zadnjih letih čutila potreba

in se je javno zahtevalo, da naj se take odškodninske tožbe dopustijo, in so se deloma tudi dopuščale, četudi le pred posebnimi sodišči.

Tudi v tretjem oziru se mi zdi pristojnost sodišč priporočljiva; pač že iz praktičnih ozirov, še bolj pa z ozirom na varstvo pravic posameznih državljanov.

Pri nas dovoljujejo in izvršujejo eksekucije, če ne gre za imobilarno eksekucijo, administrativni uradi v svojih delokrogih zato, da prisilijo izpolnitev odredb od nasprotujočih strank; zato imamo razen sodnih eksekucij, politične eksekucije, katere dovoljujejo in opravljajo politični uradi prve stopinje, finančni uradi prve stopinje, ter tudi abuzivno občinski uradi, — in to navadno z organi, ki so malo sposobni za to delo. Zdi se mi praktično, da se vsaka eksekucija, tudi eksekucija za izvršitev javnopravnih odredb in določeb, prepusti državnim organom, kateri se največ bavijo z eksekucijami, to je sodnim izvršilnim oddelkom.

Gotovo je pa le v korist obrambe pravic, da se prepusti pristojnemu sodniku izvzemši nekatere zadeve, tudi dovolitev eksekucije za to, da se prisili neubogljivega državljana k izpolnjevanju njegovih dolžnosti, kajti s tem izvršuje sodnik kontrolo, da je upravno oblastvo vsaj formalno pravilno postopalo in da s svojimi odredbami ne postopa nezakonito. Taka sodna kontrola je potrebna posebno v primerih, ko se prepuščajo uradne odredbe upravi, pri kateri sodeluje ljudstvo, kateremu večkrat zakoni niso dobro znani.

S tako sodno oblastjo, katero dajejo zedinjene države svojim sodnikom, se vzdržuje zakonitost in pravilnost ameriške uprave in se pazi na to, da je tudi za državno administracijo merodajna zakonitost. Na ta način branijo ameriška sodišča svoje državljane pred krivicami, katere bi jim mogla napraviti država.

Pri nas branijo sodniki državljane le pred krivicami, povzročenimi od strani sodržavljanov. Še bolj kakor to pa je potrebna obramba proti krivicam, ki jih more napraviti najmočnejši, to je država sama, svojim državljanom; proti posameznim osebam nas branijo sodniki, a kdo nas brani pred državo? In vendar je država tista, katera s svojo organizirano močjo

in upravo zamore posameznemu državljanu napraviti največjo krivico in največjo škodo. To smo videli pri nas že pred vojno, ko je bilo ljudstvo pred državo in njenim organom brez vsakega varstva in brez vsake pomoči, in smo posebno bridko čutili tekoni vojne.

Ker mora v državi vladati načelo: »pravica nad vsem in povsod«, zato mislim, da mora država tudi sodiščem dati tisto moč in oblast, kakor jo daje severo - ameriška republika svojim sodiščem. Če bomo to storili, se bo vsak lahko branil proti nezakovitosti državnih organov in bodo mogli imeti državljani jugoslovanske države samozavest, katera diči in gospodarsko krepi severnega Amerikanca.

S tem se razširi pristojnost sodišč čez meje privatnega prava na polje javnega prava in meni se to zdi umestno. Saj se upravni uradi niso izkazali nikjer sposobnimi razsojati o strogo pravnih vprašanjih; glavno mišljenje in delovanje upravnih uradnikov je naperjeno pred vsem na primernost, koristnost upravnih naredeb in ukrepov, na vzdrževanje reda in miru, in njih glavno vodilo mora biti skrb za javni blagor.

Za razsojanje nasprotujočih si interesov strank, kolikor se ti interesi opirajo na zakonite pravice, to je za razsojanje pravnih konfliktov — potrebujemo neodvisnih sodnikov, katerim je glavno vodilo zakonitost.

Zdi se mi zato potrebno, da se zaščita javnih pravic, katere so gospodarskega značaja, kakor n. pr. obrtnega, rudarskega, gozdnega in sličnega, prepusti sodnikom; to je toliko bolj potrebno, v kolikor večji meri privatno pravo postaja javno pravo, kar opazujemo zadnja leta, ko postaja država čimdalje bolj socialistična, ko na pr. določuje obrtni red pogoje mezdnih pogojev, delavne ure itd. kar vse je postalo javno pravnega značaja in kar vse imajo politična oblastva pod nadzorstvom.

To vse je lepo, bo marsikdo pripomnil, a kje dobiti sodnikov, sposobnih za tako vzvišeno nalogo?

Gotovo je res, da je sodstvo bolj odvisno od dobrih sodnikov nego od dobrih zakonov in zato je ena najvažnejših nalog države, dobiti si dobrih sodnikov. Je pa dalje tudi res, da je težko dobiti dobre sodnike. Dober sodnik mora ne samo temeljito poznati zakone in sicer že do sedaj pri nas ne samo ci-

vilnih ampak tudi javno pravne, mora se navaditi na strogo, logično in stvarno ter kolikor mogoče objektivno mišljenje in mora imeti zadostno življensko skušnjo in poznati ljudi, katere sodi in razmere, katere presojuje.

Kako dobimo tako izobraženih, izkušenih in zanesljivih sodnikov? Na način, po katerem se pri nas in sploh v srednji Evropi imenujejo sodniki, gotovo ne!

Pri nas se sprejemajo v sodno prakso praktikantje, ki so izvršili juridične študije. Vsak ve, da tisto znanje, katero prinese jurist z univerze, še dolgo ne zadostuje za dobro poznavanje zakonov, in kako malo sodnikov je, ki bi skrbeli za daljno izobrazbo? Ko postane tak mlad praktikant sodnik in ga pošljejo kam na deželo, pogosto ne pozna ljudstva, s katerim mu je opraviti; in potem se pomika lepo naprej in če je bil dober sodnik, ali če je imel priporočila, je postal na stara leta, ko je bil že blizu penzije, dvorski svetnik na vrhovnem sodišču.

Če hočemo imeti dobre sodnike, nam ne ostaja po mojih mislih drugega, nego jih dobivati na ta način, kakor jih dobiva angleški narod, kateri ima v svojih državah in tudi v Severni Ameriki dobre sodnike in po katerem sistemu tudi Francoska svoje sodnike dopolnjuje.

Sodniki postanejo v teh državah navadno pravniki, zlasti tudi odvetniki, ki so znani po svoji večletni praksi, izkušenosti in poštenosti; mladih sodnikov ne poznajo.

Tudi v naši državi bi bilo uvesti tako načelo, in zbirati sodnike iz najboljših juristov, kateri so se izkazali v sodni praksi, o kateri hočem govoriti.

Seveda je to izbiranje sodnikov mogoče, ako se da sodnikom primerna visoka plača. Vsaka dobra stvar je draga. Tako imajo v Severni Ameriki sodniki vrhovnega zveznega sodišča letno plačo 12.500 dolarjev in predsednik tega sodišča 13.000 dolarjev, dočim imajo ministri letno plačo 12.000 dolarjev. Okrožni sodnik ima letno plačo 7000 dolarjev in okrajni sodnik ima letno plačo 6000 dolarjev. To vse je seveda ob razmerah severno - ameriških Zjedinenih držav brže majhna, nego velika plača.

Mogoče je, dajati sodnikom visoke plače le, ako jih ni veliko in mi se čudimo s kako majhnim številom sodnikov na Angleškem in v Severni Ameriki izhajajo in kako velike okraje imajo ti sodniki. V Ameriki je pogosto en sodnik za več okrajev, v katere hodi on soditi.

To vse pa je le mogoče, ako je naloga sodnika res edino le soditi. Zapuščinske, varstvene, eksekutivne, konkurzne stvari, eksproprijacijsko postopanje, zemljiškoknjižne stvari, trgovski register, sodne poravnave, navadne tožbe, kolikor se rešijo s kontumačno ali priznalno sodbo, vse manjše sporne zadeve, morali bi pustiti posebni justični upravi, katere bi seveda morali izvrševati juridično izobraženi uradniki. Če se vse to sodnikom odvzame, mogel bi tudi pri nas en sodnik z enim pisarniškim uradnikom biti sodnik za več okrajev in to bi omogočilo tako visoko plačo, da bi zamogla res privabiti na sodniška mesta izborne in izkušene juriste. Za denarne žrtve, katere bi dala naša država v ta namen, nam ne bode nikdar žal, kajti je in bo ostalo zmeraj res, da je v vsakem državnem življenju red in miren razvoj države odvisen od zakonitega in nepristranskega postopanja državnih organov povsod in zoper vse. Le v državi, katera ščiti pravico nad vse, so sodišča tiste skale, na katerih se razbijajo strasti in spori državljanov tudi v najburnejših časih in na katerih stoji trdno država.

Ne pozabimo in ne pustimo nikdar izpred oči, da je pravičnost podlaga dobre države!

Kazensko pravosodstvo na bojnem polju.

Univ. prof. dr. Metod Dolenc.

(Dalje in konec.)

Sedaj naj sledi še obris temeljnih načel glede vpoštevanja dejanja, storilca in dokazov v kolegijih sodnikov, sestavljenih na prej označeni način. Da ostane v tem oziru le pri ob-